

תוכן עניינים

4.....	מבוא	
5.....	1. סקירה ספרותית	
5.....	1.1 טיפול באוכלוסיית הקשישים בישראל	
5.....	1.1.1 חשיבות המדינה ברווחת אוכלוסיית הקשישים	
6.....	1.1.2 הסוגיות העולות מהטיפול הסיעודי	
7.....	1.2 גמלאות כספיות לעומת שירותים בעין	
7.....	1.2.1 הבחירה בין גמלה כספית לשירותים בעין – יתרונות וחסרונות	
10.....	1.2.2 המעמד החוקתי של גמלאות כספיות ושירותים בעין	
12.....	2. שיטות מחקר	
12.....	2.1 שאלת המחקר	
12.....	2.2 השערות המחקר	
12.....	2.3 צורת המחקר ומשתני המחקר	
13.....	2.4 משתתפי המחקר	
13.....	2.5 כלי המחקר	
13.....	2.6 הליך וניתוח	
14.....	3. ממצאים	
14.....	3.1 סטטיסטיקה תיאורית ומהימנות	
16.....	3.2 מבחנים להבדלים סטטיסטיים ברמת הגיל	
16.....	3.3 מבחנים להבדלים סטטיסטיים ברמה הסוציו-אקונומית	
17.....	3.4 מבחנים להבדלים סטטיסטיים ברמה הבריאותית	
18.....	4. דיון	
18.....	4.1 קשיים מתודולוגיים ונתונים תיאוריים	
19.....	4.2 משתנים דמוגרפיים חסרי ובעלי השפעה	
19.....	4.3 סיכום, מגבלות והמלצות להמשך	
21.....	5. מקורות	
23.....	נספחים	
23.....	נספח א': שאלון המחקר	

מבוא

האסכולה המרכזית המעמיקה במדינת הרווחה, גורסת כי מטרתה העיקרית הינה לסייע לחלשים, וכי למעשה מלכתחילה נועדה, ראשית כל, לסייע לאוכלוסיות הנזקקות ביותר בחברה, ולספק פתרונות שפעם היו מוצעות על ידי הקהילה ברמת המאקרו והמשפחה ברמת המיקרו. תמורות במציאות הגלובלית והמקומית, יצרו סיטואציה שבה המדינה היא זו שמבקשת לקחת את האחריות שפעם הייתה אחריות חברתית, בתמורה לאיסוף מיסים הנעשה בשיטות שונות. אותם אוכלוסיות שנחשבו לאורך ההיסטוריה לאוכלוסיות הנזקקות יותר מכל לסיוע זה, היו האם החד הורית, הנכים, העניים וחסרי הבית, וכמובן זקני החברה, אשר הגיעו לגיל אשר אינם יכולים לתרום לחברה בעבודתם (רוזנהוק, 2007).

עבודה זו תתמקד באלו האחרונים, ותבקש להבין כיצד המדינה מסייעת לזקנים בשיטות מודרניות של מדינת הרווחה. שיטות אלו מחולקות לרוב לשניים. השיטה הכספית, שבה ניתן לזקן סכום חודשי שאמור לסייע לו בצרכיו, או 'קצבה בעין', שבה מקבל הזקן את הטיפול עצמו, לפי צרכיו ולפי קריטריונים שונים של המדינה. בעשורים האחרונים, ישנם ביקורות חריפות הנוגעות לדרך שבה מדינת הרווחה למעשה קרסה, בארץ בוודאי, אך גם בעולם כולו. מגמה אשר מובילה בחזרה את הקהילה ואת המשפחה לקחת מחדש את האחריות על מצבם של הנזקקים בחברה (דורון, 2010).

בעבודה זו אבקש להשמיע את קולו של הקשיש, תוך בחינה של נקודת מבטו על האפשרויות שהמדינה מציעה לו, תוך התייחסות להבדלים בין קצבה כספית ובין קצבה בעין. עקב כך, שאלת המחקר שעומדת לטובת מחקר זה היא 'מהם הגורמים המשפיעים על בחירת המטופלים לקבלת סוג הקצבה, וכיצד גורמים דמוגרפיים כמו מצב סוציו-אקונומי, מצב בריאותי, וגיל מובילים לבחירה בין קצבה כזו או אחרת, בקרב מטופלים בגיל השלישי?'

כדי לענות על שאלה זו, עבודה זו תפתח בסקירה הספרותית אשר בוחנת את מדיניות הרווחה, מאפייניה והרקע מתוכה היא באה. תוך התמקדות בטיפול הסיעודי בישראל, משמעויותיו ומרכיביו, ולבסוף, כהתכנסות לתוך נושא המחקר, העיסוק בגמלאות עצמן ובמעמדן החוקתי במדינת ישראל.

עבודת מחקר כמותית זו תבחן את עמדותיהם של 50 קשישים במצב סיעודי כדי להבין את הדרך שבה הם מתמודדים עם החוק ועד כמה סיוע זה של המדינה בפועל מסייע להם, תוך ניסיון להבין עד כמה המקרים השונים (ברמה הדמוגרפית) מייצרים עמדות שונות ותפיסות שונות לגבי סיוע המדינה.

בעיני רבים, הסיוע לקשיש נחשב לאחד מהמוצרים 'הציבוריים' החשובים והבסיסיים ביותר שיכולה להציע המדינה לתושביה. בימים שבהם קיימת סערה תקשורתית העוסקת בתנאים המוצעים לקשישים וברמות העוני שבהם מצויים קשישים כה רבים במדינת ישראל, אשר אף רבים מהם הינם ניצולי שואה, העיסוק האקדמי במצבם ובסיוע המדינה אינו יכול להיות יותר רלוונטי. עיסוק נרחב בקולם של הקשישים יאפשר לעצב מדיניות רווחה צודקת ויעילה יותר, אשר תאפשר את קיומם של אותם אזרחים שהעניקו כה הרבה למדינה יותר בכבוד.

1. סקירה ספרותית

1.1 טיפול באוכלוסיית הקשישים בישראל

1.1.1 חשיבות המדינה ברווחת אוכלוסיית הקשישים

התפתחות קצבאות הזקנה בישראל מבוססת במידה רבה על הצביון השוויוני של המדינה אשר גורס כי יש לשאוף להעניק לכלל האזרחים זכויות שוות. כאשר המדינה דוגלת ערכים כמו שוויון ואוניברסליות, היא למעשה דורשת מהמערכות הפועלות בה להעניק ביטחון סוציאלי ליושביה, תוך התחשבות בגילם, מצבם הבריאותי ומצבם הסוציו-אקונומי. תשתית מדיניות הרווחה ומערכת הביטחון הסוציאלי לאוכלוסייה הקשישה במדינת ישראל מבוססות על מהלכים שהתרחשו עוד טרם הקמת המדינה. בשנות ה-40 של המאה הקודמת נחתמו מספר הסכמי עבודה שמטרתם הייתה להבטיח את הכנסתם של האזרחים לאחר גיל פרישתם. הסכמי עבודה אלו התייחסו להקמת תוכניות חיסכון אשר במימון משותף של המעסיק והעובד יצברו כסף עד לגיל הפרישה כך שבעת פרישתו של העובד יוענק לו הסכום שנצבר (דורון וקורבר, 2016).

קצבת הזקנה והטיפול הניתן לאוכלוסיית הקשישים הינם מוקדי הביטחון העיקריים של הפרט בהגיעו לגיל פרישה, כאשר הערכים המתווים אותם שואפים לשוויוניות ומתן תנאים נאותים בגיל השלישי. בעצם הענקת קצבת הזקנה, מבטיחה המדינה לפרט את קיום זכות היסוד החברתית והיא מבטאת את המחויבות שלה לאזרחיה. בתחילת הדרך, הקצבה שולמה לנשים בנות 60 ומעלה ולגברים בני 65 ומעלה אשר שילמו דמי ביטוח לאומי במהלך תקופת עבודתם. באמצעות קצבת הזקנה, הובטח לכלל האוכלוסייה המבוגרת בישראל קיום כלכלי מינימלי הנקבע באמצעות תנאים אובייקטיביים כגון תושבות, גיל ותקופת עבודה. כך, באמצעות קצבת הזקנה, המדינה מעוניינת למנוע עוני ומצוקה בקרב האוכלוסייה המבוגרת (אזרי-ויזל ושטייר, 2014).

כמובן שאין המצב מזהיר כפי שהצטייר בעת חקיקת חוק הביטוח הלאומי, ועם השנים התגלו בעיות המונעות מבני הגיל השלישי לחיות את חייהם בצורה ראויה. אין באפשרות קצבאות הזקנה להבטיח כי בהגעתם לגיל הפרישה, תהיה התשתית הכלכלית של האזרח מספקת לחייו, ואכן במדינת ישראל ישנו מספר לא מבוטל של אזרחים קשישים אשר חיים מתחת לקו העוני (שם).

בנוסף לקצבאות הכספיות הניתנות לאוכלוסיית הקשישים בהגיעם לגיל השלישי, מוענק להם טיפול מטעם המדינה. טיפול זה הינו תחת מטריית הטיפול הסיעודי הניתן בישראל, שהינו מתן סיוע לכלל האוכלוסיות הנזקקות אשר סובלות ממגבלות תפקודיות לאורך זמן וזקוקות לעזרה באופן יום-יומי. סיוע זה יכול לבוא לידי ביטוי בסיוע תפקודי, נפשי או חברתי אשר תורמים לתפקודו של הפרט. המטרה העיקרית של הטיפול הסיעודי הוא להעניק לנזקק את מסגרת התמיכה לה הוא זקוק, הן מבחינת התנהגות בריאה והן מבחינת טיפול רפואי. באופן טבעי, הרוב המכריע של אוכלוסיית הקשישים זקוק לטיפול סיעודי. החל מגילאים מבוגרים, הפרט עלול למצוא עצמו תחת מצב בריאותי לא תקין, הן מחלות המאפיינות גילאים מבוגרים והן תחלואה קיימת אשר החמירה יכולות להשפיע באופן מהותי על תפקוד הפרט (צ'רניחובסקי, קפלן, רגב ושטסמן, 2017).

על מנת שהמטופל יזכה לטיפול סיעודי, עליו להגיש בקשה לגמלת סיעוד אשר בה הוא מפרט על מצבו הבריאותי ועל הכנסתו. באם הבקשה נבחנת ונמצא כי הוא זכאי לגמלה, מתקיימת בדיקת הערכה תפקודית של המטופל. בשלב זה, מעריך מקצועי מגיע לביתו של הפרט לצורך קביעת מידת